

Вілфрід Селарс

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ПРО КАНТОВУ ТЕОРІЮ ДОСВІДУ¹

I

1. Кант ніколи не втомлюється казати нам, що Природа, а також її форми – Простір і Час – існують як система «репрезентацій» (representations)². Репрезентація – це або репрезентування (representing), або щось репрезентоване (represented). Чи має Кант на увазі, що природа становить систему репрезентувань? Чи вона є системою репрезентованого? Хай там як, до чого веде це твердження?
2. Репрезентування є «ментальними актами». Чи розглядає Кант природу як систему ментальних актів? З одного боку, відповіддю є чітке «ні». Адже, хоча природа й включає репрезентування – щонайменше чуттєві репрезентування, що є станами емпіричної самості, – її первинними конститuentами є матеріальні речі та події, а Кант погодився б із картезіанцями, що ідея про можливість матеріальної події бути репрезентуванням, або що ментальний акт може мати фізичну форму й величину, є абсурдом.
3. У «Спростуванні ідеалізму» з другого видання «Критики чистого розуму» Кант чітко протиставляє матеріальні об'єкти й події чуттєвим враженням, що їм відповідають в історії емпіричної самості. Матеріальні об'єкти та події є протяжними й локалізовані в просторі, а чуттєві враження не є ні протяжними³, ні просторовими, хоча й мають темпоральний вимір. Він доводить (intuitively),

© В. Циба, І. Іващенко, переклад, 2015

¹ Доповідь «Some Remarks on Kant's Theory of Experience» була виголошена 28 грудня 1967 р. на засіданні Східного відділення Американської філософської асоціації, присвяченому філософії Канта. Текст статті вийшов друком того ж року в 64 числі часопису *Journal of Philosophy*, Р. 633–647. Переклад здійснено В'ячеславом Цибою за виданням *Kant's transcendental metaphysics: Sellar's Cassirer lectures notes and other essays*. Edited and introduced by J. F. Sicha. Atascadero, Calif.: Ridgeview Pub., 2002, Р. 269–282. Наукова й літературна редакція перекладу, а також переклад цитувань «Критики чистого розуму» з німецької Івана Іващенко – *Прим. ред.*

² Детальніше про специфіку Селарсових понять і концептуальний словник так званого «трансцендентального натуралізму» див. нижче, С. 41–50. – *Прим. пер.*

³ Кантове тлумачення відчуття є, як відомо, неадекватним і непридатним. Із засновку, що чуттєві враження як ментальні стани не є протяжними у фізичному просторі, він висновує, що вони в жодному сенсі не є просторовими, себто що вони аж ніяк не мають структури, яка узгоджується з геометричною аксіоматикою. Ідея, що відчуття є «чисто інтенсивними величинами», завжди ускладнювала розуміння того як чуттєві враження можуть мати осмислений зв'язок із фізичними станами справ.

що просторові структури репрезентовані так само прямо чи споглядално, як і непросторові стани емпіричної самості, і тим самим критикує прихований у картезіанській традиції погляд, що споглядалне усвідомлення (*awareness*), включене в перцептивний досвід, є усвідомленням непросторових чуттєвих вражень. Ця теза аж ніяк не нова для другого видання «Критики чистого розуму», хоча розрізнення фізичних подій і чуттєвих вражень здійснено чіткіше й із меншою похибкою.

4. Тож чи маємо ми тепер сказати, що природа є системою не репрезентувань, а репрезентованого? Що це означатиме? Насамперед треба вказати, що не все в природі є репрезентованим і не все, що репрезентоване як наявне в природі, є в природі. Природною реакцією на перше з цих заперечень є розрізнення між «дійсно репрезентованим» і «репрезентовуваним» та визначення природи як системи репрезентовуваних об'єктів. Природною реакцією на друге з цих заперечень є така: хоча в природі є не все, репрезентоване як наявне в природі, проте все, репрезентоване за допомогою *істинних* репрезентувань як наявне в природі, є в природі. Ці міркування можна об'єднати. Не кожна система емпіричних репрезентовуваних об'єктів конституює природу, а тільки та система, репрезентування якої будуть істинними.
5. Так постає концепція природи як системи репрезентовуваних просторових і/або часових станів справ, які *були*, *є* або *будуть*, не важливо чи справді вони *були*, *є* чи *будуть* репрезентовані. Актуальне репрезентування є істинним, якщо стан справ, який воно репрезентує, належить до цієї привілейованої сукупності репрезентовуваних станів справ.
6. Проблема з цією картиною, як вважав Кант, полягає не в тому, що вона хибна, а в тому, що вона така вузька, що недостатньо прояснює поняття природи як об'єкта емпіричного пізнання. Хоча ідея, що емпіричне судження є істинним, якщо стан справ, який воно репрезентує, був, є чи буде, тобто був, є чи буде дійсним, є непроясненою, вона надає відправні дані для аналізу. Кант уважав, що цей трюїзм підлягає найретельнішому розглядові, якщо треба поховати привид скептицизму. Цей розгляд повинен мати на меті прояснення понять емпіричного судження, істини, стану справ і того, що значить для стану справ траплятися чи бути дійсним. Це спрямовує Канта до розгляду важливих, далєбі, драматичних результатів.
7. Головною темою «Аналітики» є те, що без прояснення сенсу судження, ми приречені залишатися в лабіринті традиційної метафізики. З іншого боку, прояснення того, що значить судити, дає нам нитку Аріадни.
8. Отож, на думку Канта, згадані вище поняття можна цікаво поєднати в пари: *судження* – зі *станом справ*, а *істину* – з *дійсністю*. Справді-бо, твердження про парування цих понять передбачає розуміння близькості їхнього взаємозв'язку. Бо, як доводить Кант, утворення пар виявляє, за ретельнішого вивчення, їхню тотожність.

II

9. Перш ніж продовжувати розгляд цього твердження, слід узяти до уваги інше поняття, яке тісно з ним пов'язане й дає йому раду, а саме поняття *емпіричного пізнання*. Хай як, а між поняттями пізнання та істини існує найтісніший зв'язок. Попередні зауваги передбачають, що для Канта зв'язок між поняттям емпіричного пізнання й «категорією» дійсності є щонайменше так само тісним.

Далєбі, як ми побачимо, ядром Кантового «епістемологічного повороту» є твердження, що розрізнення епістемічних та онтологічних категорій – це ілюзія. Усі так звані онтологічні категорії є насправді епістемічними. Вони «об'єднані» поняттям емпіричного пізнання, бо просто є конститутивними моментами цього складного поняття, артикуляція якого – найголовніше завдання конструктивної частини «Критики».

10. Для студента-початківця очевидно, що істини «трансцендентальної логіки» самі по собі не можуть бути «синтетичними а ргіогі». Якби вони такими були, тоді будь-яка трансцендентальна демонстрація того, що об'єкти емпіричного пізнання підлягають узгодженню зі синтетичними універсальними принципами в модальності необхідності, була би зайвою. Має існувати та *аналітична* істина в *тривкому* сенсі, що об'єкти емпіричного пізнання є узгоджуваними з логічно синтетичними універсальними принципами. Утім, має також бути *прояснювальна* аналітична істина, далека від тривіальностей, які впливають із перетворення «тіла» на «протяжну субстанцію», а «брата» – на «споріднену дитину чоловічої статі»⁴.
11. Якщо поміркувати, то також виявляється очевидним: Кант намагається не *довести* існування емпіричного пізнання, а лише показати, що це поняття є узгодженим і таким, що виключає можливість існування емпіричного пізнання не повністю такої форми: «такий і такий стан справ належить до когерентної системи станів справ, частиною якої є мої перцептивні досвіди». Завдяки показові цього він нейтралізує як скептичного, так і «проблематичного ідеаліста», які, засвоївши як парадигми емпіричного пізнання елементи, що, здається, не містять властивої орієнтації на ширший контекст, порушують нелегітимне питання про те, як можна обґрунтовано перейти від цих елементів до ширшого контексту, до якого, як ми *віримо*, вони належать.
12. Перш ніж розвинути ці теми, ми маємо врахувати, що істина є необхідною, а не достатньою умовою пізнання. Судження як випадок пізнання має бути не лише істинним; у певному сенсі ми повинні мати обґрунтування для його здійснення. Порушена проблема така ж стара, як світ, і така ж нова, як завтрашній день. Я аж ніяк не стверджую, що Кант знайшов усе необхідне для її розв'язку. Однак він переконливо показав, що традиційні підходи є глухими кутами, а тим самим відкрив загальні риси успішної стратегії.
13. Завдання «трансцендентальної логіки» полягає в проясненні поняття розуму (mind), що здобуває знання про світ, частиною якого він є. Набуття знання за допомогою розуму передбачає його можливість впливати на об'єкти чи зазнавати «афектації» з боку об'єктів, про які він знає⁵. Існує, звісно, велика кількість етапів, на яких можна схибити щодо структури Кантової думки. На самого Канта не завжди можна покластися, але чим раніше обирають хибний шлях, тим важче повернутися на правильну стежину. І перший чільний вибір

⁴ Кантове обговорення філософського методу в завершальних розділах *Критики* засвідчує, що він повністю усвідомлював ці факти й добре розумів, що «трансцендентальна логіка» як знання про знання могла би складатися з аналітичного знання про синтетичне знання.

⁵ Те, що це також передбачає дію щодо цих об'єктів – лише за умови зміни позиції стосунку – є питанням, якому він приділяє уваги менше, ніж воно заслуговує. Див. тлумачення цієї теми К. І. Льюїсом у першому розділі «Аналізу знання й оцінки» (An Analysis of Knowledge and Valuation).

стосується поняття «рецептивності». Що саме відбувається, коли наша «рецептивність» (внутрішня або зовнішня) зазнає «афектації»? Завжди легко відповісти – «чуттєві враження», і по тому пояснити їх як неконцептуальні стани, стани, що належать до тієї ж сім'ї, що й лоскіт і біль, але відрізняються тим, що, на відміну від останніх, вони є конститuentами перцептивного досвіду фізичних речей.

14. Навіть якщо це тлумачення містить долю істини, у цілому воно спотворює Кантову думку та скрадає її найвиразніші риси. Воно передусім робить безглуздою ту ідею, що простір є формою зовнішньої рецептивності. Позаяк чуттєві враження як ментальні стани, за Кантом, здатні до протяжності не більше, ніж за Декартом. По-друге, воно позбавляє сенсу ідею внутрішнього чуття. Бо коли Кант каже нам, що змісти «внутрішнього чуття» походять із «зовнішнього чуття», то це, за такого тлумачення, означало б, що певні протяжні (але не темпоральні) відчуття «спричинюють» наступну низку неконцептуальних станів (відчуттів), які є непротяжними, хоча й темпорально пов'язаними.
15. Часто вважають незаперечним, що Кант виразно розрізняв концептуальні та неконцептуальні ментальні стани чи репрезентування. «Емпіричні споглядання» (empirical intuitions) тлумачать як неконцептуальні й уважають, згідно з вище викладеними підходами, епістемічно важливішими членами сім'ї відчуттів. Справді-бо, структура думки Канта проступає значно виразніше, якщо ми вважаємо, що він, з одного боку, виразно розрізняв загальні концептуальні репрезентування (споріднені та атрибутивні), і, з другого, споглядання як окремих клас *незагальних* концептуальних репрезентувань, але додаємо до цієї інтерпретації ідею, що він виразно *не* розрізняв споглядання в цьому сенсі й відчуття. «Споглядальні» репрезентування склалися б із цих концептуальних репрезентувань індивідів (грубо кажучи, індивідних понять), які мають форму, яку можна унаочнити так:

ця-лінія

на відміну від

лінія, яку я накреслив учора

яка є індивідним поняттям, що має форму визначеної дескрипції.

16. Зазначмо, що наведений інтерпретативний підхід унеможливує надання сенсу Кантовому твердженню, що «споглядання розмаїття»⁶ має категорійну форму; тому що є очевидний сенс, у якому

ця-лінія

має суб'єктно-предикатну форму, навіть якщо воно не є суб'єктно-предикатним судженням. Відомим є той факт, що в судженні

Ця книжка є червоною

суб'єктно-предикатна форма дається взнаки двічі, що можна експлікувати за допомогою парафрази

Це є книжка і вона є червоною.

⁶ «Споглядання розмаїття» слід відрізнити від «розмаїття споглядання» (див., наприклад, В 135). Змішання чуттєвих розмаїть з розмаїттям споглядання, хоча й викликає спантелечення, проте щонайменше відрізняє їх від споглядальних репрезентувань, що синтезовані за допомогою продуктивної сили виображення.

17. Згідно з наведеною інтерпретацією, репрезентування, що як споглядання постають через «афектацію» «рецептивності», уже були б, у широкому сенсі, концептуальними. Утім, щоби зробити *цей* крок треба радикально перетлумачити поняття «рецептивності» та протиставлення «рецептивності» й «спонтанності». Це можна увиразнити через зіставлення Кантової концепції афектації рецептивності речами самими по собі з тим, що я в іншому місці назвав «переходами вхідних елементів мови» (language entry transitions). Перехід вхідного елемента мови зумовлює, наприклад, реакцію «це є червоне» на червоний об'єкт при сонячному світлі в особи, яка знає мову, що до неї належить це речення. Як елемент підпорядкованої правилам лінгвістичної системи, це висловлювання не є *лише* зумовленою реакцією на середовище. Його постання є функцією не тільки середовища, а й концептуального влаштування того, хто сприймає. Знання мови сприйняття передбачає здатність чийось думок до скеровування світом у спосіб, протилежний вільній асоціації, фантазуванню і, що найцікавіше, узгодженим образотворенням оповідача.
18. Для Канта проблема полягає в тому, що концептуальні структури, які ми розвиваємо в досвіді сприйняття під впливом незалежної реальності, є частиною концептуальних структур, які ми вільно або спонтанно розвиваємо в силі виображення. Корисну паралель дає розрізнення рахування об'єктів і «рахування» у невимушений спосіб (повторення чисел), яке є повторенням у силі виображення актуальних процедур рахування. Іншою паралеллю є відмінність між сприйманням трикутника й виображуванням конкретного трикутника (який не слід плутати з «володінням трикутним образом», хай чим *він* є). У рецептивності ми робимо те саме, що й у «спонтанності» сили виображення, але робимо це рецептивно під керуванням об'єктів, які ми заходилися репрезентувати.
19. Іншими словами, Кант стверджує, що та сама підпорядкована правилам концептуальна активність, що відбувається у вільній грі сили виображення, також конститує перцептивний досвід, коли його скеровує незалежна реальність. У згоді з цією інтерпретацією «продуктивна сила виображення» (Кантів термін на позначення здатності, яка виробляє споглядальні репрезентування, що мають форму «цей куб») постачає суб'єктні терміни суджень сприйняття; наприклад:

Цей куб є шматком льоду.

III

20. Згідно з наведеною інтерпретацією, Кант вважає продукти цього конкретного сполучення пасивності чуттів і спонтанності розсуду, що є «рецептивністю» в означеному вище сенсі, такими, що складаються з репрезентувань форми ψ - ϕ а не повноцінними судженнями. Та позаяк ясно, що він вважає ці репрезентування такими, що містять у собі категорійні форми, які трапляються в повноцінному судженні, то суть питання для наших теперішніх цілей спростить абстрагування від цього особливого аспекту його теорії, а також припущення, що, як і в нашій лінгвістичній моделі, самі судження сприйняття спричинені дією об'єктів на наші перцептивні здатності. Отож ми маємо змогу сфокусувати нашу увагу на Кантовій теорії того, чим є судження.

21. Я почну з узагальнення цієї теорії в чотирьох взаємопов'язаних тезах:
1. Судження є комплексними репрезентуваннями в дуже специфічному сенсі слова «комплексний», що відрізняє їх від лише співіснування репрезентувань у тому самому розумі одночасно з появою асоціації. Кант небезпідставно вважав, що це розрізнення не було чітко здійснене його попередниками, зокрема, Дейвідом Г'юмом.
 2. Судження мають розмаїття форм, які Кант чітко осягає за аналогією з логічними формами тверджень, які їх виражають.
 3. Не лише судження мають ці форми; будь-що (за винятком споглядальних репрезентувань), що має ці форми, є судженням.
 4. Судити, наприклад, що сніг є білий, не значить репрезентувати сніг і репрезентувати біле; це значить дотримуватися ідеї, що репрезентований сніг і репрезентоване біле пов'язані незалежно від того, що хтось думає. Іншими словами, дотримуватися ідеї, що репрезентування того, що сніг є білим, є (епістемічно) коректними, а репрезентування того, що сніг не є білим, (епістемічно) некоректні. Ця теза набуває найяснішого вираження у § 19 другого видання «Дедукції», що має назву «Логічна форма всіх суджень полягає в об'єктивній єдності аперцепції наявних у них понять» (В 141-142).

Перші дві тези потребують незначного удокладнення. Однак третя й четверта тези мають вирішальне значення для Кантового аргументу й вимагають ретельнішого розгляду. На перший погляд твердження, що лише судження мають форми, які вони мають, виглядає як тавтологія. Але це не тривіальність, а, далєбі, осердя «Критики».

22. Гадаю, проясненням буде порівняння цієї тези з її аналогом у лінгвістичній версії Кантової позиції, тобто версії, що говорить радше в термінах (осмислених) виразів, ніж (концептуальних) репрезентацій:

Твердження мають певні логічні форми, а все, що має ці форми, є твердженням.

Логічна форма твердження явно не є емпіричною конфігурацією речення, яке воно ілюструє, хоча наявність відповідної емпіричної конфігурації є необхідною умовою наявності логічної форми у твердження в мові, якій це твердження належить. Наявність певної логічної форми твердження передбачає наявність певних логічних сил (powers), а якщо це так, то ідея, що будь-що, що має цю форму, повинно бути твердженням, звучить радше як істина, ніж як парадокс.

23. Кантові «категорії» є поняттями логічної форми, де «логічне» слід розуміти в широкому сенсі, тобто як приблизний еквівалент до «епістемічного». Сказати, що судження має певну логічну форму означає класифікувати його та його конституенти згідно з їхньою епістемічною силою.
24. Якщо судження як концептуальні акти мають «форму», то вони також мають «зміст». З усіх метафор, якими послуговувалися філософи, ця є однією з найнебезпечніших, і лише дехто використовував її без того, щоби до певної міри нею не ошукалися. Є спокуса думати про «зміст» акту як про сутність, яку він «містить» в собі. Але якщо «форма» судження є структурою, у силу якої воно володіє певними *родовими* логічними чи епістемічними силами, то, авжеж, зміст мусить бути властивістю, у силу якої акт має *особливі* модули цих родових логічних чи епістемічних сил.

25. Отже, судження, що Том високий, буде, згідно зі своєю родовою властивістю, судженням суб'єктно-предикатної форми. Це судження про те, що певна субстанція має певний атрибут. (Ці два способи визначення є еквівалентними). Якщо ми сфокусуємо увагу на предикаті, ми зможемо точніше характеризувати судження, а саме як судження про те, що певна субстанція має атрибут *високий*. Як наслідок, сказати, що судження є судженням про те, що певна субстанція має певний атрибут, це все одно що сказати, що це судження є судженням певного родового типу, тобто воно має певні родові логічні сили. Отож сказати, що судження є судженням про те, що певна субстанція є високою, означає класифікувати його як одне зі суджень типу *такий і такий є високим*, тобто класифікувати його в спосіб, який приписує йому точніші концептуальні сили, відмінні від поняття «бути високим». Справді-бо, «містити в собі поняття бути високим» не є для судження нічим іншим, як мати ці особливі сили⁷.
26. З цього Кант правильно висновує, що немає чогось на кшталт зіставлення судження з актуальним станом справ і виявлення «коректності» чи «обгрунтованості» судження. Адже, згідно з наведеним вище аналізом, «актуальний стан справ», позаяк він має форму судження, є просто істинним видом судження, тобто, якщо вжити термінологію Пірса, він є типом судження, який можна буде (епістемічно) коректно означити⁸. Тож «зіставлення судження зі станом справ» може бути лише зіставленням судження з іншим судженням такого ж специфічного типу, а це буде верифікацією не більше, аніж перевірка однієї копії сьогоднішньої *Times* за допомогою прочитання іншої її копії.
27. Оцінюючи важливість цього пункту, слід мати на увазі те, що лінгвістичні епізоди мають не лише логічні сили, але також із необхідністю мають фактичні характеристики, на кшталт фізичної форми, розміру, кольору, внутрішньої структури, а також те, що вони виявляють емпіричну одноманітність як між собою, так і щодо середовища, в якому вони трапляються. Як об'єкти в природі їх можна порівняти з іншими об'єктами в природі з огляду на їхні фактичні характеристики. Я зауважую про це з огляду на той факт, що ми схильні думати про концептуальні акти як наділені *лише* логічною формою й позбавлені фактичних характеристик, тобто, якщо вжити вираз Мура, як прозорі. Це ускладнює визнання того, що кінцевий пункт усіх логічних сил у стосунку до концептуальної діяльності в її епістемічній орієнтації полягає у виробленні концептуальних структур, що як об'єкти в природі перебувають у певних фактичних зв'язках із іншими об'єктами в природі⁹.

⁷ Наведені зауваги щодо категорій і понять можна витлумачити як коментар до уривку з *Паралогізмів*, де Кант пише: «Тепер ми беремося за поняття, яке не зазначили вище в загальному переліку трансцендентальних понять, а проте його слід зарахувати до цього переліку, хоча й аж ніяк не змінюючи й не визнаючи хибною ту таблицю. Це поняття, або, якщо завгодно, судження: *Я мислю*. Але легко побачити, що це поняття є посередником усіх понять, а разом трансцендентальних, а отже, повсякчас міститься серед цих понять, і тому воно також є трансцендентальним поняттям» (А 341; В 399).

⁸ Мовою лінгвістичних термінів, «актуальний стан справ» є істинним, тобто епістемічно коректним для означення, типом тверджень.

⁹ Головний недолік Кантової системи (як і Пірсової) полягає в нездатності віддати належне цьому фактові. Розуміння того, що *логічна* форма належить лише концептуальним актам (тобто належить радше «думкам», ніж «речам») слід доповнити розумінням того, що «думки», як і «речі», повинні мати *емпіричну* форму, якщо їх треба пов'язувати між собою у властивий

IV

28. Здається, Аристотель вважав свої категорії найбільш родовими спорідненими поняттями, які можуть траплятися у твердженнях про об'єкти, що нас оточують.
Тож

Том є субстанцією

належало б до тієї самої сім'ї тверджень що й

Том є твариною

і стосувалося б останнього так само, як

Том є твариною

стосується до

Том є людиною.

Якщо спробувати довершити цю модель за допомогою інших категорій, то ми дійдемо до постулювання, що такі загадкові сутності як індивіди-якості та (*horribile dictu*)¹⁰ індивіди-стосунки повинні бути суб'єктами тверджень такої форми

...є якістю

...є стосунком.

29. Середньовічні логіки почали процес перетлумачення категорій, що сягнув кульмінації в Кантовій «Критиці», шляхом визнання того, що певні твердження (приміром, «людина є видом»), які видаються твердженнями про сумнівні сутності у світі, насправді є твердженнями, що класифікують конститuentи концептуальних актів. Осягнення логіків-терміністів були значною мірою забуті в посткартезіанський період. Кант не лише перевідкрив ці осягнення, а й розширив їх так, щоби поєднати категорії не лише з логічними формами в найвужчому сенсі (грубо кажучи, з синтаксичними силами), дослідженими формальними логіками, а й, що не завжди визнають, з логічними силами в ширшому сенсі, які є суттєвими для концептуального каркасу, використання якого витворює пізнання сутності справи. Отже, він мислить категорії водночас як конституювання поняття об'єкта емпіричного пізнання. Це недостатньою мірою дається взяти в «Метафізичній дедукції». До «Аналітики засад», як часто зазначали, годі схопити всю значливість Кантової теорії категорій. Концепція категорій як найзагальніших класифікацій логічних сил, які повинна мати концептуальна система задля витворення емпіричного пізнання, є осердям Кантової революції.

30. Як ми побачили, категорійною помилкою в буквальному сенсі є конструювання «субстанції», приміром, як спорідненого слова об'єктної мови, що відрізняється від повсякденних емпіричних предикатів завдяки *summum genus*¹¹. Однак після

емпіричному пізнанню спосіб. Я розвинув цю тезу в розділі 6 своєї *Science, Perception and Reality* (New York: Humanities, 1963), а також нещодавно в розділі 5 *Science and Metaphysics* (New York: Humanities, 1967).

¹⁰ «Страшно сказати» (лат.) – *Прим. пер.*

¹¹ «Найвищим родом» (лат.) – *Прим. пер.*

Кантового повороту, коли стосунок атрибута й субстанції розглядають як класифікацію суджень, стає можливим тлумачити щонайменше деякі з категорій як метаконцептуальні *summa genera*¹² й шукати «відмінності», які породжують їхні види. Доктрину «Схематизму» слід розуміти з урахуванням цих міркувань. Грубо кажучи, схеми виявляються особливими відмінностями, а схематизовані категорії – класифікацією епістемічних сил суджень тією мірою, якою останні стосуються подій у часі.

V

31. Щойно ми збагнули, що споглядальні репрезентування в загальному сенсі є концептуальними, хоча й не видовими чи атрибутивними, стають зрозумілими інші частини Кантової системи. Споглядати означає репрезентувати *це*, тобто, якщо можна так висловитися, мати репрезентування «це»-різновиду. Але жодне репрезентування не є, сказати б, чистим «це» репрезентуванням. Припустити протилежне значить тлумачити «це» лише як ярлик, позбавлений всього, крім незначних логічних сил. Простір і час є «формами споглядання» не в силу того, що вони є атрибутами речей або подій в природі чи зв'язками між ними, а в силу того факту, що логічні сили, відмінні від репрезентувань «цього», специфіковані в термінах понять, що стосуються релятивного розміщення в просторі й часі. *Трансцендентальну або епістемічну функцію просторово-часових понять як форм репрезентувань слід відрізняти від їхньої емпіричної функції у фактичних судженнях про історичний факт.*
32. Мовою лінгвістичних термінів це означає, грубо кажучи, що просторово-часові предикати властиві не лише твердженням об'єктної мови, а й металінгвістичним твердженням, які приписують логічні (епістемічні) сили лінгвістичним формам. Відомим, але важливим є той факт, що логічні сили демонстративів і граматичних часів посутньо включають спосіб їхнього поставання в просторі й часі, а отже, концептуальна структура простору й часу вбудована в їхні логічні сили.
33. Споглядальне репрезентування означає репрезентування чогось, локалізованого в просторі або часі, як такого, що відбувається *тут і зараз* зі мною, на противагу *там і тоді*. Ба більше, це означає репрезентувати те, що перебуває на півдорозі до *там і тоді* й *уже* не відбувається зі мною *зараз*. Слід пам'ятати, що хоча час не змінюється в тому сенсі, що одна часова система замінюється на іншу (існує лише один час), він постійно змінюється, рухаючи образ вічності, щодо А-характеристик минулого, теперішнього та майбутнього.
34. Бути репрезентованим у просторово-часовій локалізації означає бути репрезентованим як *об'єкт*, як дещо істинне чи хибне. Достатньо зазначити, що репрезентувати предмет означає дотримуватися ідеї, що він локалізований *таким чином*. В «Аналогіях» Кант, зокрема, доводить, що істина та хибність містять поняття Природи як предмета емпіричного пізнання *par excellence* (A 129)¹³.

¹² «Найвищі роди» (лат.) – Прим. пер.

¹³ А 129, звісно, міститься в третій частині першої редакції (А) «Трансцендентальної дедукції». Селарс мав тут на увазі або А 127 в тій самій частині А-дедукції, або хотів послатися на А 216/В 263 в «Аналогіях». – Прим. видавця.

VI

35. Позаяк «це»-репрезентування є репрезентуванням об'єкта-пізнання, споглядання мають форму

цей-об'єкт.

Але так само як ніщо не є репрезентованим просто як «це» для згаданого концептуального каркасу простору, часу та *Я*, якому протистоїть *це*, так ніщо не є репрезентованим у сприйнятті лише як

цей (тут і зараз) об'єкт.

Очевидним є факт, що *об'єкт* є епістемічним поняттям і ми досвідчуємо об'єкти в термінах *емпіричних* понять. Отже, у даному прикладі споглядання нам слід запропонувати не

цей об'єкт

а, скажімо,

цей куб,

де поняття куба, на відміну від його суто геометричного аналога, є поняттям об'єкта в природі. Здається, Кант уважав самозрозумілим, що споглядальні репрезентування мають бути абсолютно детермінованими та що репрезентування абсолютно детермінованого куба означає, наприклад, «зобразити його подумки» (А 102, В 138, В 162). Ця складна доктрина вимагає, щоби логічні сили поняття *куб* містили не тільки інференційні сили, притаманні його ролі як предиката повноцінного судження, а й також сили, залучені до «конструювання» чи «зображення», детермінували репрезентування «цього-куба» згідно з правилом, а також знання, що ми робимо саме це¹⁴.

VII

36. Отже, здатність до споглядальних репрезентувань передбачає наявність усього концептуального апарату, що міститься в репрезентуванні себе як того, хто здобуває емпіричне пізнання світу, створеного не ним самим. Ми далекі від Г'юмової зауваги, що лише на підставі наявності чуттєвого враження ми маємо значну частину пізнання, якого можемо досягнути, не кажучи про Картезієву заувагу, що споглядальне пізнання наявних у когось *cogitationes*¹⁵ є логічно незалежним від будь-якого пізнання контексту, де вони трапляються. Деякі відомі нам Кантові тези впливають як висновки з цих міркувань:

1. Наявність конкретних споглядань передбачає наявність концептуального каркасу простору й часу. Як наслідок, володіння останнім годі розглядати в

¹⁴ Дехто вражений паралельним місцем у Брауера про те, що мати часові поняття значить не лише мати здатність здійснювати судження, які містять часові предикати, а й «конструювати» детерміновані репрезентування форми «це-після-того». Але я маю обличити для іншої нагоди подробиці Кантової теорії споглядальної концептуалізації та її відповідності його теорії понять як правил.

¹⁵ «Думок» (лат.). – *Прим. пер.*

- термінах попереднього. Кант висновує, що здатність репрезентувати предмети в просторі й часі є вродженою.
2. Той факт, що поняття мають категорійну форму, підважує будь-який абстракціонізм, який виводить їх з неконцептуальних репрезентацій. Формування понять і категорій шляхом абстрагування зі споглядальних репрезентувань розмаїття має сенс тому, що останні вже мають концептуальний і категорійний характер. Сплутуючи синопсис чуттів (А 97) зі споглядальним репрезентуванням розмаїття, Лок помилково робить висновок, що поняття й категорії можна видобути з чистої чуттєвості. Кант висновує, що каркас базових понять і категорій є вродженим.
 3. Індукція, процес формування узагальнень про об'єкти й події, передбачає, що концептуальний каркас міститься в мисленні об'єктів і подій, локалізованих у просторі й часі. Позаяк будь-яка теперішня подія стане минулою, вона має бути доступною як інференційно, так і споглядально, щоби претендувати на істинність і пізнаваність. Через те, що такий інференційний доступ містить закони природи, царина об'єктів емпіричного пізнання має підлягати узгодженню з пізнаваними законами. Пізнання цих законів не може бути індуктивним, адже, як уже було зазначено, індукція передбачає пізнавані об'єкти. Пізнання цих законів мусить бути вродженим у тому сенсі, в якому була вродженою геометрія в Меноні.
 4. Осягати подію, що відбувається в часі, означає дотримуватися ідеї, що *поняття* цієї події та *поняття* цього часу належать одне одному незалежно від того, що в когось на думці. Але це нічого не говорить про чисте поняття конкретного часу, яке вимагає заповненості певною подією. Належність, висновує Кант, має бути питанням про часову локалізацію події, пов'язану з іншими подіями, і, як *належність*, вона має бути (у принципі) висновуваністю постановня події в тому місці з постановня подій, з якими вона так пов'язана.
 5. Асоціація ідей є асоціацією понять (не образів), як наслідок, вона передбачає властивості каркасу концептуальної структури й не може бути пояснена через них.
 6. Навіть наше усвідомлення того, що відбувається в нашому власному розумі, є концептуальною *реакцією*, яку слід відрізнити від того, що викликає цю реакцію. Навіть у цьому контексті немає сенсу казати про верифікацію суджень шляхом їх порівняння з актуальним станом справ, на який ми реагуємо. Кант схиляється до обмеження цього пункту інтроспекцією чуттєвих вражень та інших чуттєвих станів емпіричного Я. Так він каже в А 546, що ми пізнаємо «через саму лише аперцепцію» наших концептуальних актів. Далєбі, він неодноразово зауважує, що ми неproblemатично усвідомлюємо (чи можемо усвідомлювати) усі акти спонтанності або синтезу¹⁶ (наприклад, А 108, В 130, В 153). А в В 430 він, здається, навіть припускає, що в чистій

¹⁶ Часто зазначають, що Кантові покликання на послідовні акти синтезу *prima facie* суперечать його ж твердженню, що все в часі є явищем. Утім, ця суперечність лише вказує на міру, якою Кантова система потребує відрізнєння Ньютонового часу як форми природи від тієї послідовності, яка міститься в діяльності, завдяки якій розум репрезентує природу. Указування на *рух* як трансцендентальне поняття (на протигагу рухові об'єктів у просторі) у В 155, а також супутня примітка є в цьому зв'язку важливими.

аперцепції пізнана ментальна діяльність та пізнання її є чимось одним і тим самим, – теза, поза сумнівом, несумісна з критичними принципами¹⁷.

7. Застосування четвертого висновку до окремого випадку чуттєвих станів емпіричного Я завдає *coup de grace*¹⁸ проблематичному ідеалізові Декарта. Позаяк *співналежність* індивідуального поняття про конкретне чуттєве враження та індивідуального поняття про певний момент містить розрізнення між матеріальними речами й чуттєвими враженнями, що репрезентують їх в емпіричному Я (В 274 і далі) лише на підставі висновуваності виникнення чуттєвих вражень, яка стосується їхнього законоподібного зв'язку зі стимуляцією наших чуттєвих органів матеріальними речами.

VIII

37. Як ми казали, природа є системою *актуальних* базових емпіричних станів справ. Є дві теми в Кантовому розгляді того, чим має бути *актуальний* базовий стан справ:
- (а) Він є тим, споглядання чого буде коректним *спогляданням*. У термінах нашої лінгвістичної моделі це означає сказати, що істинне базове твердження, яке у *формі тут-зараз* протистоїть своїм аналогам *там-тоді*, які роблять те саме твердження, буде коректним «переходом вхідних елементів мови», здійсненим особою, яка відповідно локалізована щодо об'єкта.
- (б) Актуальний базовий стан справ є таким, що його можна коректно висувати з коректних поточних споглядальних репрезентувань. У термінах нашої лінгвістичної моделі це означає сказати, що істинне базове емпіричне твердження можна коректно висувати за допомогою істинних законоподібних тверджень з істинних базових тут-зараз тверджень.
38. Ще раз: слід мати на увазі, що мета Канта не полягала в доведенні знання *там-тоді*, а у виявленні за допомогою артикуляції поняття емпіричного пізнання, що пізнання *тут-зараз* включає знання про це поняття як про елемент у системі, яка містить різні *там-тоді*.

IX

39. Сьогодні часто кажуть, що Кантова «Критика» складається з важливих осяянь стосовно логічної географії нашої концептуальної структури, які мало не затемнює громіздка й фальшива «трансцендентальна психологія». Кажуть, що Кант постулює механізм, який містить емпірично недостатні ментальні процеси та який «конструює» світ досвіду з наших чуттєвих вражень. Якщо мій аргумент є слушним, то ця критика йде манівцями. Істинну ситуацію можна побачити через оцінку значущості відповідної критики лінгвістичної версії Кантової позиції.

¹⁷ Кант міг би наполягати, що пізнання, здобуте за допомогою чистої аперцепції, не є пізнанням *об'єкта*, доводячи, що розум як раціональний, тобто як здатний до спонтанної концептуальної діяльності, не є частиною природи. У термінах третьої «Антиномії» його причиновість не є спричиненою. Раціональна істота саме як раціональна не має природи в тому сенсі, в якому, приміром, її мають золоті й *aqua regia*. Природи, що їх мають раціональні істоти, є справою *здатностей* (і відповідно «другої природи» звички), а не каузальних властивостей.

¹⁸ «Удару милосердя» (фр.), тобто такого, що добиває пораненого, позбавляючи його мук. – Прим. пер.

40. Конструювання понять значення, істини й пізнання як металінгвістичних понять у стосунку до лінгвістичної поведінки (і диспозицій до такої поведінки) передбачає конструювання такої поведінки як підпорядкованої *регулятивним правилам* (ought-to-bes), актуалізованих як однорідності за допомогою тренування, що передає мову від покоління до покоління. Тож, якщо логічні й (ширше) епістемічні категорії виражають загальні властивості *регулятивних правил* (і відповідних їм однорідностей), необхідних для функціонування мови як когнітивного інструменту, тоді епістемологія в цьому контексті постає теорією цього функціонування, коротше кажучи, *трансцендентально лінгвістикою*.
41. Трансцендентальна лінгвістика відрізняється від емпіричної лінгвістики у два способи: (1) вона стосується мови як узгодження з епістемічними нормами, що самі по собі сформульовані в мові; (2) вона є загальною в тому сенсі, в якому є загальним описаний Карнапом «загальний синтаксис», себто вона не є обмеженою епістемічним функціонуванням історичних мов у дійсному світі. Вона намагається окреслити загальні властивості, що можуть бути спільними для епістемічного функціонування будь-якої мови в будь-якому можливому світі. Як я вже показав, епістемологія в «новому слововжитку» є теорією того, чим є мова, яка описує світ, у якому її вживають¹⁹. Кантова трансцендентальна психологія аж ніяк не є випадковим додатком, натомість осердям його системи. Він теж шукає загальні властивості, які будь-яка концептуальна система повинна мати для вироблення знання про світ, до якого вона належить.
42. Сутнісною вимогою передачі мови від покоління до покоління є здатність її зрілих носіїв ідентифікувати як позамовні предмети, так і висловлювання, що є коректними реакціями на них. Це залучає відомий факт, наголошений в останньому параграфі розділу III, що в додаток до своїх логічних сил мовні вирази мають емпіричний характер як предмети у світі. Ми, приміром, можемо пересвідчитися, що особа насправді реагуємо на червоні об'єкти так, як і повинна робити в умовах сонячного світла за допомогою висловлювання «це є червоне» чи схильності до нього. Ще раз: ми можемо впевнитися, що, за однакових решти умов, вона не схильна й не повинна розширювати висловлювання «дощить» до висловлювання «дощить і не дощить».
43. А втім, агностицизм Канта, якщо розглядати його серйозно, – тобто думка, що ми не маємо визначених понять про те, як речі влаштовані самі по собі, – означає, що неможливо оцінити (згаданим раніше способом) концептуальну реакцію як коректну чи некоректну. Правила такої форми

(*Ceteris paribus*²⁰) слід реагувати на ф-предмети концептуальними актами типу С

ніколи не зможуть бути правилами, згідно з якими люди критикують концептуальні реакції; позаяк, у згоді з Кантовою офіційною думкою, *esse* кожного предмета, щодо якого застосовують будь-який емпіричний предикат, уже має *бути концептуальною реакцією*, а не чимось, на що реагують. Простіше кажучи, тіль-

¹⁹ «Realism and the New Way of Words», *Philosophy and Phenomenological Research*, VIII, 4 (June 1948). In: *Readings in Philosophical Analysis*, edited by Herbert Feigl and Wilfrid Sellars (New York: Appleton-Century-Crofts, 1949).

²⁰ «За однакових решти умов» (лат.) – *Прим. пер.*

- ки Бог може вбачати ті *регулятивні правила*, у термінах яких слід критикувати наші концептуальні реакції.
44. Але, хоча кожен сучасний кантіанець і має серйозно поставитися до критики агностицизму, імпліцитно викладеної в попередніх заувагах, її силу затемнюють «вроджені» (innatist) властивості Кантової трансцендентальної «внутрішньої лінгвістики». Для нього немає проблеми культурної передачі базових концептуальних здатностей. В його системі немає місця для описаної ролі *регулятивних правил* переходів вхідних елементів мови. Отож Кант у змозі припустити (to grant), що емпіричне пізнання містить однорідність концептуальної реакції на позаконцептуальні предмети й навіть – що позаконцептуальні предмети підлягають узгодженню зі загальними законами²¹, без припущення того, що характер предметів, на які ми концептуально реагуємо, або законів, з якими їх може узгоджувати Бог, доступний скінченим умам.
45. Ми могли би чекати від Канта відповіді, що *якщо* є емпіричне пізнання, то й мають бути такі однорідності (знову ж таки, він намагається не довести, що є емпіричне пізнання, а артикулювати його структуру) і що за відсутності конкретних підстав думати, що щось відбувається не так, ми маємо право припустити, що наша концептуальна машинерія функціонує як слід.

Стаття отримана редакцією / Received 10.08.2015

Wilfrid Sellars

Some Remarks on Kant's Theory of Experience

The first Ukrainian translation of W. Sellars' article about Kant (1967).

Wilfrid Sellars (1912–1989), one of the most famous representatives of analytic philosophy, from 1963 to 1989 Professor of the University of Pittsburgh.

Вілфрід Селарс (1912–1989), один з найвідоміших представників аналітичної філософії, з 1963 по 1989 професор Пітсбурзького університету.

Уилфрид Селларс (1912–1989), один из наиболее известных представителей аналитической философии, с 1963 по 1989 профессор Питтсбургского университета.

²¹ Ця ідея є імпліцитною в трансцендентальному принципі подібності розмаїття чуттів та експліцитно сформульована в уривку В 164, де Кант у маловідомому пасажі пише, що «закономірність речей самих по собі необхідно [тобто як необхідна істина трансцендентальної логіки – В.С.] відповідала б їм також і поза розсудом, що її пізнає». Кант скеровує нас до думки про Ньютонів кістяк світу, який ми досвідчуємо як проєкцію системи законів, з якими узгоджуються речі самі по собі й який відомий лише Богові.